

Opinnäytetyö (YAMK)

Turun Ammattikorkeakoulu

Kulttuuriala, Soveltava taide

2020

Noona Leppinen

ÖNSKEJAG

- En gnutta teatermagi väcker drömmar till liv

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kulttuuriala, Soveltava taide

2020 | 39 sivua, 1 liitesivua

Noona Leppinen

ÖNSKEJAG

- En gnutta teatermagi väcker drömmar till liv

Önskejag-utvecklingsprojektet var en del av Svenska Teaterns publikarbetsprogram spelåret 2018–19. I projektet undersöktes och testades metoder för att integrera yrkeskunskaper från olika avdelningar på teatern till användning inom ett konstpedagogiskt projekt under publikarbetets paraply. Denna artikel presenterar genom aktionsforskning medarbetarnas upplevelser om medverkan i projektet. Dessutom beskrivs de olika arbetskedena i en Önskejag-process.

Projektets huvudpersoner, deltagarna, arbetade fram varsin Önskejag-karaktär och en drömmiljö för denna genom verkstäder. Deltagarna hittades via ett samarbete med DuvTeatern. Utgående från deltagarnas målbilder byggde teaterns personal upp en drömmiljö och Önskejag-karaktären. Genom att utnyttja teaterns olika uttryck: det scenografiska, ljus, ljud, mask och kostym vaknade drömmarna till liv.

Under projektet fick teaterarbetarna ta del av hur ett publikarbete på Svenska Teatern kan genomföras. Detta gav dem en djupare insyn i teaterns konstpedagogiska och inkluderande möjligheter. Samtidigt kan medverkan ses som en fortbildning inom publikarbetsmetoder.

Deltagarnas förvandling till sina Önskejag delgavs allmänheten genom en öppen fotoutställning på teaterns NICKEN scen, med vernissage i januari 2019.

ASIASANAT:

konstpedagogik, teaterkonst, deltagande teater, aktionsforskning

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Culture and Arts, Applying Arts

2020 | pages 39, 1 appendices

Noona Leppinen

MY DREAM ME

- Dreams that spring to life through the magic of theatre

The project *My dream Me* was a part of the Swedish Theatre's audience engagement program during the season 2018-19. The project researched and developed methods of participatory art that combines the professional knowledge of theatres workers from different departments with the audience engagement program. This article presents the project and the thoughts of the participating co-workers through an action research's point of view. It also gives practical examples of how the creating of a *My dream Me* was done.

The participators portrayed in *My dream Me* built up their dream characters and dreamworlds through workshops. According to the participators' dreams the co-workers at the theatre created these worlds using classical theatre elements: scenography, props, sound, light, make-up and costume.

The project gave co-workers an insight into the theatre's audience engagement work and how it can be done. This also gave them a deeper insight of the methods of art pedagogy that support theatre knowledge and participation. The project can also be seen as updating training of co-workers' profession.

The participators transformation to their dream Mes was shared with the public through an open photo exhibition at the theatre's NICKEN stage in January 2019.

KEYWORDS:

Art education, theatre, participatory theatre, activity analysis

INNEHÅLL

1. INLEDNING	6
2. INGÅNGAR OCH BAKGRUND	9
2.1 Verksamhetsförutsättningar på en institutionsteater	9
2.2 Bakgrund	11
2.3 Intervjumetod	13
2.4 Målsättning och metod	14
3. PROCESSBESKRIVNING	16
3.1 Deltagarna	16
3.2 Arbetsgrupp	18
3.3 Förberedelser inför förvandlingsdagen	20
3.4 Inblickar i förberedandet avdelningsvis	23
3.4.1 Hår och mask	23
3.4.2 Ljud	24
3.4.3 Scenografi och miljö	26
3.4.4 Kostym	27
4 FÖRVANDLINGSDAGEN	29
5 SLUTORD	33
KÄLLOR	38

BILAGA:

Bilaga 1: Suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen

BILDER

Bild 1: Presentation av projektet för deltagarna Foto: Noona Leppinen/SvT 17

Bild 2. Teaterns personal tillsammans med deltagare i sin önskekaraktär Foto: Tomas grönvall/SvT	18
Bild 3: Kollage av förberedelser Foto: Noona Leppinen/SvT	23
Bild 4 Testsmink Foto: Noona Leppinen/SvT.....	24
Bild 5. Alternativ för bakgrund i diskomiljön presenteras Foto: Noona Leppinen/SvT ..	26
Bild 6. Kostymprovningar i teaterns syateljé Foto: Noona Leppinen/SvT	28
Bild 7: Kollage av ögonblick från förvandlingsdagen Foto: Tomas Grönvall /SvT	30
Bild 8. Agneta Fältskog Foto: Tomas Grönvall/SvT	31
Bild 9: Snusmumriken i sin drömskog Foto: Tomas Grönvall/SvT	37

1. INLEDNING

Vem skulle du vilja vara för en dag?

Var befinner du dig?

Om du blundar, hur låter din önskemiljö?

Mitt utvecklingsprojekt består av en praktisk och en skriftlig del. Den praktiska delen består av ett konstpedagogiskt projekt där fyra deltagares önskekaraktärer vaknar till liv i sina drömmiljöer. Tillsammans med Svenska Teaterns personal konkretiseras fantasi-världarna med hjälp av klassiska teaterelement. Kostymer, mask, scenografi, ljus- och ljudvärld bidrar till en helhet som visar att teaterns magi kan beröra och möjliggöra drömmar och förändring. Den praktiska delen av utvecklingsprojektet resulterade i en fotoutställning på teaterns NICKEN-scen i januari (Leppinen 2019). Som projektchef definierar jag Önskejag-projektet som ett samhällskonstnärligt och deltagande projekt (Finländsk tesaurus- och ontologiservice 1999).

Den skriftliga delen av utvecklingsprojektet fokuserar på upplevelser Svenska Teaterns personal hade om medverkan i projektet. Artikelns slutsatser och rekommendationer på tillvägagångssätt baserar sig på diskussioner under arbetet, djupintervjuer med en del av de anställda efter utställningsperioden samt mina observationer som projektledare. Eftersom alla medverkande från Svenska Teatern är mina arbetskollegor sedan flera år tillbaka kunde diskussion och reflektioner kring Önskejag-projektet komma till tals även i andra arbetsrelaterade sammanhang och dessa tecknades ner i arbetsdagboken som fördes under projektet.

Texten är uppdelad i fem kapitel. Kapitel två presenterar forskning som använts som källmaterial i projektet och denna text samt berättar om förutsättningarna inom vilka projektet genomförde på Svenska Teatern. Kapitel tre och fyra konkretiserar projektet genom processbeskrivningar. Texten använder sig av djupintervjuer med de anställda samt på observationer som jag i egenskap av projektledare och konstpedagog gjorde under projektet. De egna observationerna bokfördes i dagboksformat. (Leppinen 2018). Kapitel fem summerar undersökningen och ger förslag på förhållningssätt för framtiden.

Den valda undersökningsmetoden definieras som en aktionsforskning. Aktionsforskning är en beprövad metod i utvecklandet av dramapedagogiska arbetssätt (Erbert & Rasmusson 2013, 185-191) och eftersom jag själv är såväl initiativtagare, projektledare och forskare i detta sammanhang anser jag den passa som forskningsmetod. Jag utgår ifrån Erberts & Rasmussons fyrstegsmodell: Planera, agera, observera och reflektera (Erbert & Rasmusson 2013, 186-187) i projektet. I utvecklandet av nya metoder inom en konstinstitution var dessa fyra vägledande ord bra utgångslägen för projektet, eftersom den förtydligar arbetets olika faser. Projektets målsättningar beskrivs noggrannare i avsnittet *2.4 Målsättning och metod*.

Önskejag-projektet genomfördes för att utöka teaterns utbud av engagerande verksamhet. Samtidigt utformades ett publikarbete där flera av teaterns fastanställda personal medverkade (Svenska Teatern 2019). Mina studier på Åbo Yrkehögskola¹ gav ytterligare möjligheter att fördjupa sig i hur kollegerna förhåller sig till att medverka i ett konstpedagogiskt projekt.

I mitt utvecklingsarbete ville jag förverkliga en förvandlingslek där deltagare verkligen kunde dyka in i en fantasivärld och uppleva en transformation till någon annan. Projektet utgick från publikarbetets värdegrunder (Leppinen 2018) och dessa genomsyrade mötet mellan anställda och publik. Projektet styrdes av värderingarna:

- Deltagarna bemöts individuellt.
- Deltagarnas önskemål uppfylls inom ramen för de angivna resurserna.
- Projektet strävar efter att skapa meningsfullhet i arbetet för anställda.

Värderingarna omfattades väl av alla medverkanden och genomsyrade arbetsinsatsen. Detta blir tydligt i kollegernas intervjuer, de flesta av dem poängterar vikten av att just *uppfylla* deltagarnas önskemål och beskriver detta som den viktigaste ledstjärnan i allt arbete i projektet. Ateljéchefen sammanfattar sin intervju att projektet hade en positiv inverkan på personalen och att värmen i mötet mellan kund och anställd var påtalig: "Tahdoimme [työntekijät, skrib.anmärkning] toteuttaa unelman. Haave konkretisoitui [päähenkilöille, skrib.anmärkning] ja se herätti heissä ja meissä tunteita, kun oma

¹ Turun Ammattikorkeakoulu

ulkomuoto muokkaantui. Kohtaamisissa oli lämpöä ja inhimillisyyttä, joka vaikutti kaikkiin. Huomaan muutoksen koko talon henkilökunnassa”. (Rautakoski 2019)

Önskekaraktärerna togs fram genom en process som inspirerades av metoden stärkande fotografering² (Savolainen 2008). Den använder sig av fotograferandet som ett sätt att undersöka identitet, självbild och ett empatiskt bemötande av en själv. Från Savolainens värdegrunder har jag inspirerats och tagit fasta på värderingarna: rätten att definiera sig själv, nedmontering av maktstrukturer och ett dialogiskt och bemötande arbetssätt (Savolainen 2005) och använder mig av dem som utgång i Önskejag-arbetet.

Den centrala delen av en Önskejag-förvandling är deltagarens karaktär, fantasifiguren eller idolen som deltagaren vill leva ut. För att deltagarna skulle hitta karaktären och dess miljö använde jag som projektledare och dramapedagog olika konstpedagogiska närmandesätt som stöd i processen, såsom dramapedagogiska gruppövningar, ordkonst och bildkonst. Dessa är metoder, övningar och färdigheter som jag lärt mig under mina 12 yrkesverksamma år genom konkret arbete, olika utbildningar, handböcker, verkstäder och föreläsningar.

Normalt knyter publikarbeten till teaterns befintliga repertoar. Önskejag var i sin tur inte direkt anknuten till en föreställning på Svenska Teaterns repertoar spelåret 2018–19, men blev en väsentlig del av teaterns programutbud. Fotoutställningen på teaterns NICKEN-scen blev en naturlig förlängning av projektet och ett sätt att presentera arbetet till allmänheten.

² Skribentens anmärkning: på finska *voimauttava valokuva*

2. INGÅNGAR OCH BAKGRUND

I denna sektion beskrivs projektets bakgrund, verksamhetsförutsättningar och koppling till fältet. Jag använder forskning om tillämpad konst, egna dagboksanteckningar och mina kollegers djupintervjuer som material. Djupintervjuerna och mina egna anteckningar samt erfarenhet av arbetet som publikarbetare är basen för de förslag om genomförandet som ges i texten.

2.1 Verksamhetsförutsättningar på en institutionsteater

Konstinstitutioner har idag ett mångsidigt utbud av publikarbete som definieras av institutionens grunduppgift. Olika kulturhus ser på innehållet i sitt publikarbete på olika sätt, men de senaste åren har ett mer dialogiskt förhållningssätt till publiken tagit plats inom branschen. Denna förändring har gett plats för att utveckla publikarbetsformerna.

Sivonen och Sorjonen (Sivonen & Sorjonen 2015) har i sin undersökning kommit fram till att djupet (graderna av publikengagemang eller inverkan i en slutprodukt) i publikarbetsprojekt inom konstinstitutionerna beror på hur själva institutionen ser på publikarbete som en del av sin verksamhet. Ifall publikarbete ses som en väsentlig del av institutionens verksamhet och den ges plats, utrymme och resurser som likställs med institutionens huvudutbud, t ex en föreställning på en teater [skribentens anmärkning], finns potentialen att ett samarbete mellan teaterns anställda och publiken skapar ett självständigt verk. På detta sätt gynnar publikarbete inte endast publiken, utan även institutionen som kan utveckla sin verksamhet (Sivonen & Sorjonen 2015).

Jag har arbetat på Svenska Teatern sedan begynnelsen av teaterns publikarbetsverksamhet, från år 2010, och varit den som haft ansvaret för att bygga in publikarbete som en del av Svenska Teaterns publikutbud. Tack vare detta var det lätt att se möjligheterna i ett Önskejag-projekt och att bygga upp det så att projektet kan stå som en självständig och genomförbar konstnärlig produkt.

En teaters vardag rytmiseras av teaterns repertoar och allt vad detta innebär. Ett år på en teater är summan av planering och tidtabeller, repetitioner, bygge, föreställningar, långsiktig planering osv (Lavaste , et al. 2015). Arbetstiden för de anställda på en

repertoarteater går i huvudsak till att arbeta med föreställningsverksamheten. Som Rautavuoma (Lavaste, et al. 2015, 60-63) skriver finns det en begränsad mängd flexibilitet i ramförutsättningarna då hela maskineriet på en teater skall fungera problemfritt. Detta faktum motiverade mig att göra utvecklingsprojektet just på en institutionsteater; organisationens verksamhetsförutsättningar och resultatförväntningar måste beaktas i genomförandet av projektet. Det var intressant att utveckla ett koncept där nio anställda jobbar för fyra deltagare, då detta skiljer sig från den traditionellare balansen i produktioner där mängden "mottagande" publik är flerdubbel till mängden anställda.

Arbetet med Önskejag förverkligades så att det gick att utföra samtidigt med de övriga arbetsuppgifterna och inom den utsatta arbetstiden. Detta förutsatte att planering hade en framförsikt som beaktade teaterns andra produktioner. Projektet utfördes konkret hösten 2018, med verkstadsarbete³ under fem träffar i novembermånad. Planeringen med teaterns ledningsgrupp startades dock redan nästan ett år innan. Denna planering behövdes för att fastställa tidsramen för arbetstagarna, utrymmen och utställningsperioden. Ateljéchefen som var med om tidsplaneringen i ett tidigt skede pöngterar i sin intervju vikten av att ett deltagande konstprojekt planeras på liknande sätt som den övriga verksamheten på en institutionsteater planeras. Det finns egentligen inte plats för överraskningar eftersom arbetstiden helt enkelt inte räcker till i sådana fall. En god planering ger projektet också en jämnställdhet gentemot andra aktuella arbetsuppgifter. Projektet behöver en förankring och stark bas för att kunna genomföras och för att chefer och anställda skall kunna fördela arbetstiden mellan arbetsuppgifterna (Rautakoski 2019).

Projektet förverkligades explicit på en proffsteater med fastanställd personal, inte på frelancerbasis. Denna begränsning baserar sig på viljan att undersöka hur ett engagerande, konstpedagogiskt arbetssätt fungerar inom organisationen. Teaterns normala verksamhet rytmiseras starkt av föreställningarna och gör att organisationen (och andra liknande organisationer) inte alltid är flexibla och föränderliga nog för projekt som har ett annat tillvägagångssätt. Eftersom Svenska Teatern har en relativt stor personal (ca. 110 fastanställda) är också arbetsbilderna och de olika avdelningarnas ansvarsområden relativt uppdelade eller till och med statiska.

³ Verkstäder kallas ofta workshop även på svenska, jmf finska *osallistava työpajatyöskentely*

Under mitt utvecklingsprojekt fanns det en möjlighet att undersöka hur allt detta inverkar på ett projekt som kräver ett annat arbetssätt än den invanda. Anna Jussilainens (Jussilainen 2019, 7/25) beskrivningar om begreppet *samhällskonst* motsvarar Önskejag-projektets arbetssätt. I sin artikel definierar Jussilainen att samhällskonstens⁴ karaktärsdrag är (skribentens fria översättningar):

- Inklusion, alla är välkomna som sig själva.
- Utgångsläget för arbetet ligger i gruppens behov och önskemål.
- Skapandet sker tillsammans, centralt att bli hörd och sedd.
- Stärkandet av det egna agerande, "jag kan".
- Fokus ligger på processen.
- Arbetet kan sikta mot ett konstnärligt utfall (tex en utställning, föreställning, video).
- Arbetet omfattar flera olika tillvägagångssätt.

Vidare påstår Jussilainen att framtidens yrkesbild för konstnärer kommer att kräva kunskaper i att arbeta i olika slags miljöer och tillämpa sitt kunnande inom många olika kreativa sammanhang (Jussilainen 2019, 12/25). Jag håller med om att denna riktning blir allt starkare och påstår att den också kommer att ha en inverkan på konstinstitutionerna, deras utbud och de krav som framtidens publik har på delaktighet. Jag tror även att förändringen av arbetsbilden inte stannar hos konstnärerna, utan kommer att omfatta hela personalen på konstinstitutioner. I dessa fall behöver det ges möjlighet för att lära sig och utveckla sin egen yrkeskunskap och sitt hantverk vilket Önskejag är ett exempel på.

2.2 Bakgrund

Svenska Teatern har haft en anställd publikarbetare och utvecklat sitt publikarbetsutbud sedan år 2010. I egenskap av ansvarig publikarbetare har jag byggt upp teaterns publikarbetsverksamhet från början och har en uppfattning om delområden som kunde utvecklas vidare. För mig har delaktighet, att sänka trösklar, tolerans, förståelse och gemenskap alltid varit viktiga ledtrådar i arbetet.

⁴ fin. *Yhteisötaide*

I teaterns basverksamhet riktas programutbudet brett till en stor mängd människor genom att sätta upp pjäser på våra scener. För de som jobbar "bakom scen", i verkstäderna, med administrativa eller tekniska uppgifter blir möten med publiken sällsynta då mötet i regel sker mellan skådespelarna på scen och åskådaren. För majoriteten av de anställda inom en teater är arbetsuppgifterna kopplade till att skapa förutsättningar för produktionsverksamheten. Under mina år på teatern har vi dock gjort små projekt och evenemang där backstage personalen mött publiken. I dessa möten har det många gånger uppstått en upplevelse av betydelse. Jag har flera gånger fått höra av personal att de fått fräsch input i sitt eget arbete genom mötet med publiken under t ex öppet hus under konstens natt⁵. Jag har som publikarbetare haft en strävan att utöka dessa möten för att ta vara på synergierna och utvecklandet av publikarbetsformerna på teatern.

Samma önskan om kollegers deltagande finns hos andra publikarbetare, detta framkommer i undersökningen *Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus* (Sivonen & Sorjonen 2015). I mitt utvecklingsprojekt lyfts potentialen i ett möte mellan publiken och personalen i rampljuset. Dessutom lades det i Önskejag-projektet speciell fokus på att ge synlighet till den yrkeskunskap teaterns personal har.

Utöver detta ser jag att de stora materiella resurserna statsunderstödda teatrar har tilldelats kunde utnyttjas bredare. En teater ska visst nå en stor publik och fylla stolar på sina föreställningar, men eftersom teaterkonsten har en styrka i att beröra människor via starka sinnesupplevelser kan vi samtidigt arbeta med engagerande och deltagande projekt.

Önskejag tar avstamp i ett projekt som genomfördes på Svenska Teatern våren 2014 (Leppinen 2014). Under projektet förverkligades en förvandlingsdag för fem unga kvinnor som studerade vid Invalidförbundets utbildningsenhet i Träskända. Deltagarna fick ta del i en förvandlingslek för att bli sina önskekaraktärer (t ex ville ungdomarna leva ut som idolkaraktären Antti Tuisku, en drottning och Marilyn Monroe). Ungdomarna fotograferades i roll och miljö och fick bilderna som minne. Från teaterns personal deltog arbetstagare från flera olika avdelningar såsom masken, dräkter och rekvisita. Denna förvandlingslek förverkligades med en relativt snabb tidtabell och utan en längre fördjupning. De positiva upplevelserna från alla inblandade inspirerade till en ny, fördjupande Önskejag-

⁵ T ex: Kulissturer där publiken guidas i huset av personalen och kan ta del av kostymprovning och sminkning.

process. Projektet år 2014 gav även mig en säkerhet i att en förvandlingslek kan vara en meningsfull upplevelse då den får växa ut och konkretiseras med teaterns medel.

Min erfarenhet av kollegerna på teatern och diskussioner som förts om hurdan publikmöte som intresserar dem har varit grunden för skapandet av Önskejag-konceptet. Projektet förutsatte att den fastanställda personalen engageras och deras yrkeskunskap användes till att förverkliga förvandlingsleken och slutbilderna. Alla medverkande hade en lång erfarenhet av att jobba på Svenska Teatern och också av att jobba med varandra som kolleger och team. Tiden var helt enkelt passlig för genomförandet av ett projekt med fokus på engagemang, där teaterns personal skapar tillsammans med deltagare från publiken.

Eftersom Svenska Teatern är en statligt understödd kulturorganisation ser organisationen det även som en privilegierad möjlighet att jobba med individer och fenomen i vår samtid. De stora materiella och kunskapsmässiga förutsättningarna vår teater besitter tål att lyftas fram som en del av verksamheten. Detta kunde även ses som företagets samhällsansvarliga arbete. Under publikarbetets paraply finns det en möjlighet att ge plats för detta arbete (Leppinen 2014).

2.3 Intervjumetod

Intervjumaterialet som artikeln använder sig av är samlad genom djupintervjuer med fem av de totalt åtta personerna som hade ansvarsuppgifter i projektet. De intervjuades yrkestitlar är: ateljéchef, attributmakare, ljudplanerare, hår- och maskplanerare samt IT-ansvarig.

I texten hänvisar jag till kollegernas tankar och upplevelser genom att använda yrkestitlar. Detta ger läsaren en uppfattning om personens yrkeskunskap och ansvarsområde inom Svenska Teaterns organisation. Djupintervjuerna genomfördes enskilt och bandades in.

I utvalda textdelar har jag valt att använda raka citat av de intervjuade. Vissa av de intervjuade använder finska som intervju- och svarsspråk och därav är en del av citaten i denna artikel på finska. Jag har som intervjuare valt detta medvetet eftersom översättningar (från finska till svenska) av de personliga upplevelserna och slutsatserna kunde få en annan innebörd då de läses orsakat av översättningen. Jag summerar citatet i

brödtexten på svenska. Eftersom artikeln kan inspirera andra teaterorganisationer att göra ett Önskejag-projekt vill jag ge plats för de intervjuades autentiska ordval.

2.4 Målsättning och metod

Utvecklingsprojektets målsättning var att utforska hur ett tillämpat konstprojekt utförs på en medelstor proffsteater som en del av teaterns publikarbetsutbud. Projektet utfördes som en aktionsforskning för att konkretisera utvecklingsbehov och skapa nya arbetssätt (Erbert & Rasmusson 2013, 185-204). I förverkligandet av Önskejag-projektet arbetade jag genom fyrstegsmodellen: planera, agera, observera och reflektera. (Erbert & Rasmusson 2013, 186-187).

I fyrstegsmodellen är steg ett att definiera syftet och frågeställningar. I Önskejag blev frågeställningen:

- *Hur kan flera anställda på teatern jobba konkret med ett publikarbetsprojekt?*
- *Vilka förutsättningar finns och inom vilka ramar kan medarbetare delta i projektet?*

Dessutom var jag som ansvarig publikarbetare intresserad av kollegernas uppfattning om publikarbete på Svenska Teatern och om denna uppfattning ändrats tack vare medverkan i Önskejag.

Steg två i modellen är agerandet och genomförandet av projektet. Denna process beskrivs mer ingående i kapitel 3 och 4 i denna artikel.

Steg tre, observationen, genomfördes som egna arbetsdagboksanteckningar, dokumentationsfotografier och genom djupintervjuer med medarbetarna våren 2019. Djupintervjuerna bandades in för att sedan användas som material för den skriftliga delen.

Steg fyra i aktionsforskningen innebär reflektion av resultaten och utvärdering av projektet. Reflektionen och förslag på vidareutveckling står i centrum i denna skriftliga del av utvecklingsarbetet. En summerande reflektion finns i kapitel 5.

I själva arbetet i den praktiska delen fanns det även målsättningar för deltagarna. Den definierade målsättningen för deltagarna var att jobba kring temat målbilder och drömjag.

Viktiga värderingar gentemot deltagarna var att de känner sig delaktiga i hela processen och får stå i centrum av uppmärksamheten.

För att hitta intresserade deltagare kontaktade jag DuvTeatern⁶ våren 2018. Samarbetet initierades med just DuvTeatern eftersom Svenska Teatern skulle samproducera en produktion på Svenska Teaterns stora scen hösten 2019. Genom samproduktionen skulle de flesta anställda på Svenska Teatern komma att arbeta på ett nytt sätt i produktionsarbetet, utgående från och anpassat till de behov DuvTeaterns ensemble och Resonaari-groups⁷ musiker har (HelsinkiMissio 2019). En majoritet av aktörerna i grupperna har funktionsvariationer.

Önskejag blev således förutom ett eget projekt, även ett sätt att bekanta sig med DuvTeaterns konstnärer och arbetsätten i gruppen. Önskejag-projektet gav teaterns arbetslagare erfarenheter av att jobba med personer med funktionsvariationer, vilket var nytt för en del av medarbetarna. I djupintervjuerna lyfter attributmakaren och ljudplaneraren upp vikten av Önskejag-arbetet som förberedelser inför den kommande produktionen, de anser båda att Önskejag-projektet gav dem nya arbetsverktyg som kom till nytta under samproduktionen. I intervjuerna funderar kollegerna t ex kring hur de invanda arbetsätten på teatern kunde ändras för att bli mer inkluderande. ”Det kändes att det nu är min tur att ändra på min arbetssätt och jag antog den utmaningen!” berättar ljudplaneraren i sin intervju (Lönquist 2019).

Önskejag-projektets inverkan på arbetet i samproduktionen framkommer i flera av intervjuerna: ”Tässä on mahdollisuus linkittää tulevaan tuotantoon, ajattelin heti, että onpa fiksua! Kehitysvammaisia ei näy juuri missään. On tärkeää, että kehitysvammaisia osallistetaan ja yhteistuotannon myötä hankkeeseen tuli ulottuvuutta” (Hietanen 2019).

Under utvecklingsarbetet framkom projektets möjligheter till att vara en inkörspport i arbetsätten under den kommande samproduktionen och den gav utrymme för arbete med en målgrupp som var ny. Jag ser som projektledare och forskare att målsättningen om att lära sig nya arbetssätt uppnåddes. Flera av kollegerna nämner de positiva inverkningarna på den egna inställningen inför anpassade arbetssätt i sina intervjuer. *I det stora landskapets* fick sin premiär i oktober 2019 (Svenska Teatern 2019).

⁶ Teatern beskrivs närmare i kapitel 3.1 *Deltagare*.

⁷ Resonaari-group är ett band bestående av proffsmusiker med funktionsvariationer.

3. PROCESSBESKRIVNING

I detta kapitel ges konkreta beskrivningar av processen inför förvandlingsdagen. Jag öppnar även upp deltagarnas och arbetstagarnas bakgrund och hur just dessa personer kom att delta i projektet. Eftersom projektet genomfördes på en kulturinstitution med dess fastanställda personal är synvinkeln i texten från detta perspektiv.

Kapitlet ger även konkreta exempel på vad som behöver beaktas och praktiskt göras då ett liknande projekt utförs på en institutionsteater. Dessa förutsättningar konkretiseras genom att presentera varje avdelnings arbete inför förvandlingsleken i sin korthet i avsnitt 3.7. *Inblickar i förberedandet avdelningsvis.*

3.1 Deltagarna

Deltagarna⁸, personerna som tog del av förvandlingsleken, bestod av fyra vuxna som alla var omkring 30 år gamla och verksamma inom DuvTeatern⁹. Samtliga deltagare var yrkesverksamma personer med funktionsvariationer. De har alla varit aktiva inom DuvTeatern som medlemmar i teaterns ensemble eller deltagare i teaterns dramaklubbar.

DuvTeatern beskriver sin verksamhet såhär: ”Teatern har som mål att skapa konstnärligt utmanande scenkonst. Genom åren har DuvTeatern gjort egna tolkningar av välkända klassiker, opera, barnteater, performancekonst och föreställningar baserade på poesi, improvisation, musik och dans. Förutom DuvTeaterns ensemble, som jobbar med föreställningsverksamheten, består teatern också av dramaklubbar för teaterintresserade unga och vuxna med funktionsvariation”. (DuvTeatern 2020)

Deltagarna hade varierande erfarenhet av att jobba med teater och skådespeleri. Deltagandet i projektet var avgiftsfritt för deltagarna och vid behov skulle Svenska Teatern ha stått för deltagarnas resekostnader. Jag, i egenskap av projektledare, var deltagarnas och deras anhörigas främsta kontaktperson under projektet. Under projektiden hölls

⁸ I denna text hänvisar ordet ”deltagare” till projektets huvudpersoner, de som delade med sig av sina önskejag och genomgick förvandlingsleken. Benämningen ”arbetstagare” hänvisar här till medverkande som är anställda på Svenska Teatern.

⁹ DuvTeatern är en teater för egensinniga och unika scenkonstnärer och teaterarbetare.

kontakt med deltagarna via telefonsamtal, WhatsApp och mejlkontakt. All information gällande tidtabeller delades även med deltagarnas boende, arbetsplatser och anhöriga. I samråd med DuvTeaterns anställda kontaktade jag de föreslagna personerna, samt vid behov deras anhöriga, i augusti 2018 och presenterade projektet. Deltagarna visste från början att förvandlingsdagen och önskekaraktärerna skulle dokumenteras genom fotografier och fotografierna ställas ut på teatern i januari 2019.

Bild 1: Presentation av projektet för deltagarna Foto: Noona Leppinen/SvT

Bild 2. Teaterns personal tillsammans med deltagare i sin önskekaraktär Foto: Tomas grönvall/SvT

3.2 Arbetsgrupp

Från Svenska Teatern medverkade nio anställda från olika avdelningar. Personalkraven och -resursen planerades i samråd med projektledaren och avdelningarnas chefer i god tid, redan under våren 2018. De anställda hade huvudansvaret av de delar av projektets genomförande som berörde deras yrkesroll. Efter att projektet godkändes av teaterns ledning som en del av verksamheten spelåret 2018–19 hade jag i egenskap av projektägare personligen presenterat projektets målsättningar till kollegerna. I diskussionen belyste jag utformandet av förvandlingsleken på ett principiellt plan för att knyta kollegerna till projektet och den tilltänkta arbetsuppgiften. På vissa avdelningar hjälpte övriga kolleger på avdelningen t ex med tillverkning av scenografi eller kostymer inför förvandlingsleken.

Projektet och mötet med deltagarna skapade reaktioner även hos andra kolleger som jobbar på teatern. På vissa avdelningar engagerades flera anställda för att göra specifika insatser, t ex i tillverkningen av rekvisita. Speciellt tydligt blev detta i kostymateljén där två sömmerskor och två skräddare ansvarade för att sy om eller sy upp kostymer för

deltagarnas önskekaraktärer enligt den kostymplanering ateljéchefen gjort. Ateljéchefen berättar i sin intervju att hen märkte att personalen omfamnade projektet och dess syfte finstämt. De anställda mötte deltagarna med värme och kärlek från start. (Rautakoski 2019).

Arbetsgruppen jobbar till vardags som (inom parentes huvudområdet i Önskejag-projektet):

- Ateljéchef (kostymdesign)
- Maskör/planerare för hår och mask (mask och hårdesign)
- Attributmakare (helhetsansvaret för scenografi och miljö)
- Ljudmästare (ljudplanering för Önskejagen samt utställningens ljudvärld)
- Två ljus tekniker (ljusplanering och teknik för Önskejagen samt utställningens ljussättning)
- IT-stöd, (fotograf)
- Grafiker, (grafisk design av elementen i fotoutställningen, fotoretuschering och marknadsföringsmaterial)
- Publikarbetare (ursprungsidé, projektledning, konstpedagog)

Dessutom engagerades en praktikant som ansvarade för maskeringen (planering och utförande) av två av önskekaraktärerna. I marknadsföringen av själva utställningen (öppen för allmänheten) bidrog teaterns marknadsföringsavdelning med arbetsinsatser. Teaterns publikvärdar övervakade utställningen då den stod öppen för allmänheten.

De anställdas motivation till att delta i projektet varierade, vilket framkommer i intervjuerna. För en del var det viktigt att bli personligen tillfrågad om att medverka, såsom projektets fotograf berättar i sin intervju: "Det var lätt att komma med då en kollega frågar, det var inte toppstyrt. Det fanns en möjlighet att fota och pga av mitt personliga intresse för foto lockade projektet." (Grönvall 2019)

Andra motiverades av att jobba med just den valda målgruppen tack vare tidigare egna erfarenheter av att jobba med personer med funktionsvariationer. Samtidigt visade det sig att detta projekt gav den anställda en möjlighet att ta ansvar för en visuell helhet på ett helt nytt sätt. Attributmakaren berättar i sin intervju: "Olin siirtymässä rekvisitööristä tarpeistonvalmistajaksi ja esimies oli ajatellut tätä tehtävää minulle. Itselläni on taustaa kehitysvammaohjaajana toimimisesta, joten innostuin heti. Se osallistaminen oli avainsana, se innosti" (Hietanen 2019). Eftersom vissa av de merverkande kollegerna har

mera individuella möjligheter att inverka på sina arbetsuppgifter kändes det lätt att kombinera arbetet som behövdes inom projektet med de övriga arbetsuppgifterna. (Rautakoski 2019) (Lönquist 2019)

Personalen var medskapare av de visuella, auditiva och innehållsmässiga delarna i bilderna. Varje anställd designade sin del av helheten med lyhördhet till deltagarnas målbilder och önskemål. Som projektledare ville jag att varje anställd tog ansvar för sitt skapande själv, jag styrde egentligen inte alls själva förverkligandet, utan litade på att våra gemensamma diskussioner och workshops gav den anställda tillräckligt med information om deltagarens önskebild. För mig var det viktigt att projektets målsättning: *att förverkliga drömmarna* var klart och tydligt från start. Denna tillit mellan kolleger har byggts upp under ett flerårigt arbete tillsammans. Dessutom hör det till teaterns grundnatur att alla involverade i en process arbetar för ett gemensamt mål, i teaterns fall oftast en föreställning.

Eftersom arbetstagarna på en teater är vana att jobba emot en gemensam målsättning kan detta inverka på att kollegerna upplevde det lätt att omfatta deltagarnas målbilder. Som ljudmästaren nämner i sina intervjuer: "I föreställningsarbetet tänker vi på helheten via regissörens vision genom en egen design, men nu hade vi egentligen fyra regissörer som visste vad de ville ha. På så sätt är processen nästan helt likadan som i en vanlig pjäsprocess, nu hade vi bara mindre tid. (Lönquist 2019). Även ateljéchefen drar paralleller till traditionella uppsättningar och arbete med en regissör: "Koko ajan me toteutaan ohjaajan toiveita, jonkun ajatuksia ja niin oli tässäkin hankkeessa." (Rautakoski 2019)

3.3 Förberedelser inför förvandlingsdagen

Projektet genomfördes genom deltagande konstpedagogiska verkstäder och fotograferingsdagar under november - december 2018. Under våren och tidiga hösten 2018 förbereddes projektet främst av mig i egenskap av projektledare. Arbetet innefattade kommunikation internt med kolleger på teatern samt med deltagarna och deras anhöriga, planerande av verksamheten och skapandet av förutsättningar för verkstadsarbetet.

Som projektledare hade jag flera roller under projekttiden, vilket jag är bekant och bekväm med, eftersom detta är verkligheten också i andra publikarbetsprojekt som

genomförs i det dagliga arbetet på teatern. Ett projekt av denna storlek behöver dessutom en projektledare som kan ta helhetsansvaret eftersom kollegerna inte hade designerad arbetstid att sköta andra uppgifter än dem som hörde till det egna expertområdet.

Önskejag-projektet innefattade mycket administrativa och producentbetonade uppgifter som var förutsättningar för genomförandet. I intervjuerna påpekar de medverkande vikten av en tydlig projektledning, de upplevde att en genomtänkt projektledning och tydlig beställning gav dem friheten att arbeta med den egna arbetsuppgiften utan att de övriga arbetsuppgifterna på teatern belastades eller inverkades av Önskejag-arbetet. "Projektijohtajan kokonaisvastuu vapauttaa teatterin työntekijät hoitamaan oma tonttinsa." (Rautakoski 2019). Även tydligheten mot deltagarna förtydligade kollegernas roll: "Beställningen från projektledaren kändes tydlig då kommunikationen till deltagarna också var tydlig". (Lönquist 2019)

I november arrangerades fem verkstäder där deltagarna jobbade med att ta fram sina Önskejag karaktärer samt miljön där karaktären skulle "leva". Verkstädernas syfte var att planera och ge idéer till förvandlingsleken samt bildmiljön där deltagarna porträtterade sina önskekaraktärer.

Den första verkstaden var gemensam för alla medverkande. Teaterns personal och deltagarna bekantade sig med varandra genom dramapedagogiska övningar som projektledaren handledde. Övningarnas målsättning var att skapa en gruppkänsla, lära känna varandra samt bygga tillit till varandra. T ex kostymprovning eller sminkning innefattar nära fysisk kontakt som kan kännas ovant eller obekvämt för den som inte är van vid det. Det kändes ytterst viktigt för mig som projektledare att hitta en bra kommunikation inom gruppen och skapa en trygg miljö för våra deltagare som var obekanta med personalen på Svenska Teatern. Under den första verkstaden skapades även mind maps¹⁰ som konkretiserade deltagarnas tankar och bilder om sina Önskejag.

Teaterns personal upplevde mind mapparna som centrala arbetsverktyg i sitt planeringsarbete och de användes flitigt under hela projektet. Mind maps nämns i alla intervjuer

¹⁰ Mind mapping är en kreativ och logisk metod för att föra anteckningar och göra anteckningar som bokstavligen "kartlägger" dina idéer. (MindMapping.com, 2020)

som det viktigaste styrdokumentet för genomförandet. De gav kollegerna stegmärken och klargjorde deltagarnas vision. ” Kaikki lähti osallistujien mind map työskentelystä, joka ohjeisti koko hanketta sillä, osallistujat uskaltoutuivat niissä avautua meille. Mind map työskentely antoi askelmerkit kaikille. Visio niissä oli kirkas ja se helpotti pukusuunnittelua. Osallistujien valitsemat hahmot olivat jo valmiiksi aika tiukasti rajattuja ja tämä helpotti myös.” (Rautakoski 2019)

De följande fyra verkstäderna fokuserade på varsitt visuella eller stämningsskapande område av teaterkonsten. Under träffarna möttes deltagarna och anställda för att fördjupa karaktärerna och miljöerna vidare. Varje veckoträff började med en gemensam kaffe och mellanmålsträff i teaterns personalkafé. Anställda och deltagare möttes kring en kaffekopp och jag observerade att detta bidrog till gruppkänslan på ett fint sätt. (Leppinen 2018) Kaffepausen blev vår gemensamma, egna, ritual, som lät oss landa i den kommande verksamheten och hjälpte kolleger och även mig själv som projektledare, att skifta fokus till deltagarna, deras enskilda behov och drömmar.

Efter startritualen besökte deltagarna och jag avdelningarna och fokuserade på olika områden av förvandlingsleken under en träff som tog 90 minuter. Kollegerna var aktivt med om verkstaden då den egna avdelningen stod i fokus och hade förberett sig inför mötet med deltagarna. För kollegerna betydde detta olika innehåll beroende på ansvarsområdet och dessa presenteras noggrannare i kapitlen nedan. På grund av tidtabellsmässiga utmaningar hade ljusavdelningen ingen egen verkstad med deltagarna, utan ljusplanerarna diskuterade individuellt med kollegerna i projektet om vilka ljusbehov de olika miljöerna hade. I slutändan resulterade detta i att ljusplanerarna hade minst personlig kontakt med deltagarna vilket var synd (Leppinen 2018).

NICKEN-scenen var reserverad för båda förvandlingsdagarna och dessutom hade personalteamet en gemensam dag reserverad för förberedelser innan själva förvandlingsdagen. Under denna dag byggdes önskejagens miljöer samt ljud- och ljus världen inför fotograferandet. De medverkande kollegerna ansvarade för att den egna andelen av helheten var redo då deltagarna kom för att få sin förvandlingslek förvekligad. I egenskap av projektledare höll jag mig uppdaterad med avdelningarnas arbete.

Bild 3: Kollage av förberedelser Foto: Noona Leppinen/SvT

3.4 Inblickar i förberedandet avdelningsvis

I följande kapitel presenteras avdelningarnas arbete och den anställdas tankar avdelningsvis för att ge läsaren exempel på arbetssätt som användes under projektet.

3.4.1 Hår och mask

Under mask- och hårverkstaden fick deltagarna pröva på färdigt framtagna peruker och en testmaskering gjordes för var och en (Ristola 2019). Tiden användes för att kolla perukers passform, färgnyanser och känsla för att sedan kunna göra behövliga justeringar inför förvandlingsdagen.

En trygghet och tillit mellan deltagarna och maskören skapades då vi tog tid för testsmincket. Dessutom gav den planeraren en viktig insyn i hur "looken" för önskekaraktären skulle se ut. Endast en av deltagarna var van vid att använda rejält med smink från innan. Eftersom de andra hade mycket lite erfarenhet av peruker, lösnäsor och smink gav testsminket även den anställda en möjlighet att se hur deltagarna reagerade på sin förändrade uppsyn. Med tanke på att det vid en maskering uppstår en mycket nära fysisk kontakt mellan sminkaren och den som sminkas var det även bra att kunna pröva på detta innan själva förvandlingsdagen (Leppinen 2018). Maskplaneraren utgick i sin planering från deltagarnas mind maps och de diskussioner som gåtts om dem med deltagarna.

Maskplaneraren hade aldrig tidigare medverkat i en deltagande dramaverkstad eller jobbat med dramapedagogiska gruppövningar. I sin intervju lyfter hen upp denna upplevelse som en betydelsefull del av projektet och berättar att startverkstaden hade en stor personlig inverkan. Det inspirerande och nya arbetssättet hjälpte märkbart planeringen av Önskejagens maskering (Ristola 2019).

I förverkligandet av sminket och perukerna användes befintligt material som kunde hittas på teatern. Projektbudgeten var stram och tillät inte anskaffning av t ex helt nya peruker. Dessutom inspirerade deltagarnas vision och önskemål om sitt utseende till att använda okonventionella material i perukerna. T ex sjörövaren Jack Sparrows peruk skapades med hjälp av yllegarn som tovades till dreadlocks. I sin intervju poängterar maskplaneraren vikten av kollegers input och användningen av material som kunde hittas i huset. Planeraren anser även att en lång och mångsidig arbetserfarenheten kom till hands i designandet av mask och peruk i projektet (Ristola 2019)

Bild 4 Testsmink Foto: Noona Leppinen/SvT

3.4.2 Ljud

Under workshopen med temat ljud skapade deltagarna tillsammans med ljudplaneraren ljudvärlden som skulle användas som stämningsbyggande element under själva förvandlingsleken och fotograferandet. Ljudvärlden är ett centralt tillägg i upplevelsen under förvandlingsleken. Eftersom ljud som sinnesupplevelse har en djup inverkan på människan och är direkt kopplad till vår känslvärld, kan ljudvärlden bli en effektiv

stämningsskapare. Ljudbilderna beaktade de tekniska förutsättningar som fanns till förfogande, t ex hade projektet inte möjlighet till större teknikinköp och därav gjordes ljudvärldarna sådana att de var anpassade till NICKEN-scenen. Det centralaste var dock igen att deltagarnas önskemål om ljudbilden kunde uppfyllas. (Lönquist, 2019)

Ljudplaneraren lyfter fram vikten av förberedelser inför verkstaden i sin intervju. Deltagarna "förälskade" sig i ljudvärlden som presenterades och processen skulle ha tagit längre tid om ingen förberedelse (t ex ett urval ljudeffekter och musikstycken som kunde användas som bas för verkstadsarbetet), skulle ha gjorts inför verkstaden.

Planeringen av ljudvärlden utgick från startverkstaden där deltagarna skapade sina mind maps och berättade om sin önskekaraktär. För planeraren blev det viktigt att skapa en ljudvärld som tilltalade. I sin intervju nämner hen känslan av missnöje som kunde väckas ifall ett önskemål skulle omformas på grund av planerarens alltför starka konstnärliga tolkning. "Jag blir själv också besviken om jag har beställt något och verkligheten inte motsvarar mitt önskemål. Jag kunde, som designer ha gjort mera finlir men lyhördheten till huvudpersonen var viktigare". (Lönquist 2019)

Utöver verkstaden där ljudvärlden skapades bandades en intervju och audiodikt med deltagarna i teaterns ljudstudio. Jag, i egenskap av projektledare, intervjuade deltagarna om deras upplevelser av projektet och förväntningar inför förvandlingsdagen. Intervjувaren inkorporerades i fotoutställningen som texter. Dessutom skapades en "ett-ord-i-taget" dikt som användes som en del av ljudvärlden i fotoutställningen. För fotoutställningen klippte ljudplaneraren ihop en ljudambiens från Önskejagens ljudvärldar samt audiodikten. Ljudambiensen användes som stämningsskapare i fotoutställningen.

3.4.3 Scenografi och miljö

Bild 5. Alternativ för bakgrund i diskomiljön presenteras Foto: Noona Leppinen/SvT

För att konkretisera miljön där önskekaraktären befinner sig hade attributmakaren tagit fram material och förslag på föremål inför verkstaden. Visionen om karaktärernas värld baserade sig igen på mind map-arbetet. Som projektledare märkte jag att de konkreta föremålen byggde upp deltagarnas förväntningar och konkretiserade vad miljön kom att vara när den är färdig. Jag tänker att det i projekt där deltagarna inte är vana vid att inbilla sig hur en stämning kommer att vara enligt t ex ritningar eller stämningsbilder (som ofta används i t ex i planerings- och presentationsskedet i ett konventionellt föreställnings-sammanhang), blir ännu viktigare att konkretisera genom verkliga föremål, tyger och material. Samtidigt skapas en naturlig diskussion kring reaktionerna som föremålen skapar. Planeraren har då lättare att göra de slutgiltiga visuella valen så att den motsvarar deltagarens målbild. (Leppinen 2018)

I detta projekt hade attributmakaren ansvaret för hela det sceniska upplägget för bilderna och detta gjorde projektet ännu mer lockande för arbetstagarerna som strax innan hade bytt arbetsuppgift inom organisationen. Upplevelsen gav även ett starkare, yrkesmässigt, självförtroende. "Sain hankkeessa lavastaa: olla vastuussa siitä isommasta kokemuksesta, mikä oli minulle uutta. Tämä vastuu toi minulle paljon iloa, onnistumisen kokemuksia ja itseluottamustakin". (Hietanen, 2019)

För att ytterligare konkretisera den kommande fotograferingen och förvandlingen arbetade vi under denna verkstad också mer handfast och dramapedagogiskt på NICKEN-scenen. Tillsammans skapade gruppen Önskejagens miljöer genom iscensättning, dock utan rekvisita eller scenografi. Deltagarna fick beskriva önskemiljön varefter vi tillsammans antog roller i bilden, t ex som en porlande bäck som Snusmumriken sitter intill eller som en jublande publik på en Abba-konsert. Huvudpersonen i bilden fick sedan stiga in i sin bild och testa på hur hen upplevde sin miljö. Här kunde vi göra justeringar enligt deltagarnas önskemål. Det blev t. ex. tydligt att både sjöjungfrun och snusmumriken önskade att deras Önskejag skulle vistas i en kvällsmiljö istället för mitt på ljusa dagen. Denna insikt ledde till att attributmakaren tillverkade två olika månar som användes i scenografin (Hietanen 2019).

Under denna verkstad använde jag mig av faciliteringssätt jag lärt mig under min utbildning inom psykodrama. Vi iscensatte en fiktiv situation, huvudpersonen (inom psykodrama kallad *protagonist*) byggde upp världen med enkla medel såsom en stol, en skärm och tyger som fanns tillgängliga. Huvudpersonen definierade och beskrev roller vi andra tog oss an och spelade ut (inom psykodrama kallas detta *rollbyte*). Huvudpersonen fick även se bilden utifrån, då de andra i gruppen agerade i miljön. Inom psykodrama kallas detta *spegling* (The American Society of Group Psychotherapy and Psychodrama 2014). Sist diskuterades upplevelsen med deltagarna. I intervjun nämner attributmakaren att denna del av verkstaden konkretiserade deltagarnas önskemål och gav värdefull information om hur deltagarna ser sin önskemiljö, upplever den och sig själv i den (Hietanen 2019).

3.4.4 Kostym

Kostymeringen hade, som de andra områdena, fått sitt startskott från den första verkstaden och speciellt mind mapping uppgiften som förverkligades där. För att underlätta planeringsarbetet togs deltagarnas kroppsmått redan under den första verkstaden. Även ateljéchefen poängterar i sin intervju vikten av att fördjupa sig i deltagarnas önskekaraktärer och att förverkliga och välja kostymerna med omsorg (Rautakoski 2019). På kostymprovningen ansvarade sömmerskor och skräddare tillsammans med ateljéchefen för kostymprovningen och genomförde de behövliga förändringarna i kostymerna.

Ateljéchefen upplevde att Önskejag var ett mindre arbetsdrygt projekt än s.k. ”normala produktioner” på en teater. Som kostymplanerare upplevde hen att den viktigaste

uppgiften blev att genom lyhördhet fördjupa sig i deltagarnas vision om kostymering. Som kostymplanerare innefattade projektet alla de delområden som en kostymplanerare har i en teaterproduktion, om än i mindre omfattning p. g. a. av mängden kostymer (en uppsättning per deltagare). Sjöjungfruns kostym var den enda som designades och tillverkades helt från grunden. I detta arbete ingick kostymplanering, anskaffning av tyger och instruerande av sömmerskans arbete. De tre andra kostymerna valdes från teaterns dräktlager och syddes om eller modifierades för att passa deltagarnas mått. Från avdelningen engagerades fyra sömmerskor och skräddare så att varje anställd hade en deltagares kostymprovningar, omsömnad av kostymen och påklädnad under förvandlingsdagen som sin arbetsuppgift. Den slutgiltiga visuella helheten var ett samspel mellan kostym och mask. (Rautakoski 2019)

Bild 6. Kostymprovningar i teaterns syateljé Foto: Noona Leppinen/SvT

4 FÖRVANDLINGSDAGEN

Verkstadsarbetet gjordes för att förbereda projektets huvudmålsättning: förvandlingsdagen. Alla deltagare hade en enskild tid reserverad för sin förvandlingslek. Vi reserverade fyra timmar (en halv arbetsdag) tid för att göra förvandlingen och fotografera deltagarna i sin önskemiljö. I sin helhet tog förvandlingsdagen således två hela arbetsdagar som förutsatte intensiv närvaro av kollegieteamet.

Den medverkande personalen förverkligade det konkreta arbetet under förvandlingsdagen: maskering, ljussättning, ljudvärlden och justeringen av den under fotograferingen, påklädning och scenografin samt rekvisitan. I egenskap av projektledare var min uppgift att organisera dagen och vara deltagarnas stöd under hela deras förvandlingslek. I de kollegiala diskussionerna efter fotograferingarna kom det fram att dagarna upplevdes som intensiva, berörande, givande och roliga. Som projektledare tar jag speciellt fasta på feedbacken om att hela processen som kulminerade i fotograferingen gav kollegerna en känsla av att det egna arbetet är betydelsefullt (Leppinen 2018).

För att dagarna skulle ha löpt ännu smidigare skulle ett extra gemensamt planeringsmöte mellan oss kolleger ha varit på sin plats. Under detta möte kunde vi ha ännu en gång sammanstrålat och presenterat de förberedda delområdena till varandra (t ex kostymplaneringen, scenografin och ljussättningen av den). Önskemålet om mötet kom fram i intervjuerna med kollegerna. På samma gång upplevde t ex masken och kostymen att en sådan planering skulle ha varit onödig, eftersom dessa avdelningar är vana att jobba med fotografering från tidigare (genom t ex marknadsföringsbilder av föreställningar) och var bekväma med att justera arbetet under själva fotograferingens gång. Här syns de olika avdelningarnas olikheter i arbetsuppgifterna. (Leppinen 2018)

Bild 7: Kollage av ögonblick från förvandlingsdagen Foto: Tomas Grönvall /SvT

Effekten i stärkande fotografering finns i att det i ett fotografi finns en möjlighet för det verkliga och det fiktiva att sammanföras. Det som inte trätt fram i personens vardag kan synas på bilden eller det som inte är möjligt i verkligheten kan skapas via en bild (Savolainen 2005). Även om Önskejag-processen inte är en regelrätt genomförd process under rubriken stärkande fotografering ser jag att stärkande fotografi-metoden inspirerat mig i utvecklandet av Önskejag-arbete. Jag ville koppla ihop målsättningarna från stärkande fotografering med teaterkonst genom att använda teaterns verktyg för fiktionsskapande. Jag hävdar att drömbilden och Önskejag på detta sätt konkretiseras för deltagaren, blir handgripligt och uppfattas av alla sinnen. Upplevelsen kan ge deltagaren möjlighet att se sig själv från en ny synvinkel.

Eftersom den inre bilden deltagarna haft av sina Önskejag konkretiserades under förvandlingsdagen, även för oss medarbetare från teatern, blev stunden handgripligt berörande för många inblandade (Leppinen 2018). Förvandlingsdagen upplevdes som en enastående och unik arbetsdag som berörde och väckte känslor. Reaktionerna som deltagarna fick stärkte kollegernas yrkesstolthet då arbetsinsatsen som gjorts för förvandlingen konkretiserades i mötet med fantasivärlden.

Bild 8. Agneta Fältskog Foto: Tomas Grönvall/SvT

Arbetstagarna beskriver sina upplevelser under fotograferingssessionen i intervjuerna bland annat såhär:

Kuvauspäivä oli TOSI erityinen päivä. Tahdoimme toteuttaa unelman ja osallistujien palaute tuli heti ja oli aitoa, monilla meistä oli kyyneleet silmissä. Kun haave konkretisoitui, tunteet sai tilaa. (Rautakoski 2019)

Målsättningen var att leverera bilder som motsvarar eller överträffar deltagarnas förväntningar eller inre bilder. I fotograferandet hör det naturligt till att du som fotograf skall leverera det din kund beställer. Det var en annorlunda arbetsuppgift och kul att fotografera. (Grönvall 2019)

Tosi ihania oli tehdä, ihmiset sydämellisiä ja suoraa, jos joku asia ei miellyttänyt palaute oli suoraa. Esimerkiksi merenneito, kun hän tuli ja oli laitettu vaatteet, maski ja lavastus, hän liikkui kyyneliin kaikkien työpanoksesta. Itsekin olin liikuttunut, kun sain toisen onnelliseksi, omalla työpanoksellani ja kaikkien yhteispäilyksellä. Tulos oli osallistujia liikuttava niin itsekin liikuttuu, nämä hetket ovat tärkeitä ammattiminällekin. (Ristola 2019)

Tuntui hienolta olla mukana sellaisessa [osallistavassa] projektissa ja se tuntuu nyt entistä tärkeämmältä ja myös mahdolliselta tehdä tuotantotyön ohella.
(Hietanen 2019)

Under de två arbetsdagarna då förvandlingarna gjordes jobbade hela arbetsgruppen för samma målsättning: för att förverkliga deltagarnas önskebilder och ge dem en möjlighet att "bada i sin dröm". Dagen gav deltagarna en möjlighet att ta del av hurdan känslomässig inverkan en omfattande, en nästan fullständig drömmiljö hade på dem. Deltagarnas Önskejag vaknade till liv på ett sätt jag som projektledare inte kunnat tänka mig.
(Leppinen 2018)

5 SLUTORD

Önskejag-utvecklingsprojektet undersökte genom aktionsforskning en konstpedagogisk process på Svenska Teatern i Helsingfors. I projektet skapades metoder där teaterarbetares kunskaper integrerades för användning inom publikarbete. Denna artikel fokuserade på medarbetarnas upplevelser om arbetet i projektet samt konkreta beskrivningar av de olika arbetsskedena i den. Materialet i denna artikel baserade sig på djupintervjuer med fem av de medverkande teaterarbetarna, litteratur samt egna dagboksanteckningar jag först som forskare och projektledare. Intervjuerna med anställda har spelats in och användes som källmaterial i texten och analysen. Artikeln kan ge teaterbranschen inspiration att genomföra ett liknande konstpedagogiskt projekt. Ett konstpedagogiskt projekt kan göras genom att använda sig av befintliga resurser och yrkeskunskap inom ett kollegium då den ges plats och tid.

Projektet resulterade i en fotoutställning där fyra Önskejag presenteras i sina fantasimiljöer. Fotoutställningen stod framme på teaterns NICKEN-scen under januari 2019 och den kunde besökas avgiftsfritt. Slutprodukten blev ett sätt att delge projektet till allmänheten och göra den till en del av teaterns publika utbud. Utställningen var välbesökt och fick positiv respons. Cirka 300 personer skrev en hälsning i gästboken som fanns på utställningen. I gästboken skrevs t ex en besökare vackert om en relation hen upplevde mellan drömjagen: "Aivan upea näyttely ja erityisesti ilahdutti, kun pieni merenneito katsoo haaveilevasti Nuuskamuikkusta päin!" (Önskejag utställningens gästbok 2019)

Mina utgångsfrågor: *Hur kan flera anställda på teatern jobba konkret med ett publikarbetsprojekt?* och *Vilka förutsättningar finns och inom vilka ramar kan medarbetare vara med i projektet?* följde med under hela utvecklingsarbetet. De besvarades genom att jag under Önskejag processen arbetade fram en modell som engagerade samtliga inblandade och utvecklade arbetssätten för att passa vår organisation. Utvecklandet skedde i samråd med kollegerna och deltagarna. Dessutom skapades ramar som definierar hur ett liknande projekt i framtiden kunde göras. Projektet genomfördes med fastanställd personal vilket gör att kunskapen stannar inom organisationen och kan spridas vidare till övriga anställda i huset.

Jag hävdar att projekt av denna omfattning kan genomföras då:

- Organisationens ledning står bakom projektet.
- Projektet leds av en projektledare som känner till huset och dess verksamhet.
- De medverkande kollegerna känner sig inspirerade av arbetsuppgiften.
- Projektets målsättning är tydlig och i linje med teaterns konstnärliga utbud.

Projektets förverkligande förutsatte att Svenska Teaterns ledning godkände projektet som en del av publikarbetsprogrammet spelåret 2018–19. Den förutsatte även att teaterns personalresurser, materialresursers och utrymmen kunde användas under projekt-tiden och att projektets helhetsansvar låg på en projektledare. En bidragande orsak till att kraven uppfylldes var naturligtvis projektets innehåll - den var intressant för Svenska Teatern.

Att publikarbete ses som en av grundpelarna i teaterns verksamhet är även centralt. För Svenska Teaterns del konkretiseras detta i organisationens strategi (Svenska Teatern 2020). För att en verksamhet som utgår från tillämpade metoder skall få genomslagskraft hävdar jag att det är viktigt med en koppling till strategin. Det grundarbete och flertal projekt som gjorts på teatern under de senaste 10 åren inom publikarbete har befäst verksamhetsmodellen. Jag påstår att detta ger ledningen en tillit att visa grönt ljus för projekt som aldrig tidigare gjorts, med en slutprodukt som inte är den naturligaste i teatersammanhang (fotoutställning). Att teaterledningen såg värdet i projektets fortbildningsaspekt är även en faktor att nämna.

Önskejag förde samman olika kunskaper, gav människor möjlighet att mötas och skapa tillsammans. Svenska Teaterns tioåriga historia av publikarbete fick ökad synlighet inom teaterns personal och engagerade dem på ett nytt sätt i skapandet av publikarbete. Som konstpedagog har jag blivit inspirerad av psykodramatiker J.L. Morenos princip om att ledaren alltid utmanar sig själv att leda arbetet så att ledarskapet maximerar var och ens kreativa potential” (Moreno 1953). I intervjuerna som gjordes inför denna artikel nämner kollegerna att de upplevde att den egna kreativiteten fick plats i projektet och detta gläder mig som projektledare. Jag tror att det är en förutsättning att personalen känner sig inspirerade i sina arbetsuppgifter, i alla fall till största delen, och att arbetsmiljön är kreativ. Med rätt inramning kan denna kreativitet blomstra ännu mera, och publikarbete har en

möjlighet att skapa denna inramning. Dessutom kan det bidra till ännu mångsidigare konstupplevelser för publiken. (Leppinen 2018)

Värdet i att arbeta kollektivt inom den egna organisationen med publikarbetsprojekt, kommer i mitt tycke från att kollegernas engagemang lyfter projektet till höjder som inte kunde nås ensam. Dessutom öppnar den upp konstpedagogiska metoder på ett konkret sätt och gör dem mera förståeliga. Många av effekterna i publikarbete är osynliga, det är kunskap som breddas, känslor som växer, dialog som startar och potentiellt även nya konstnärliga uttryck som föds. Dessa är svåra att återberätta ifall man inte själv varit med om stunden. För att publikarbetets status skall höjas behöver mer människor ta del av dess möjligheter. Ateljéchefen resonerar kring publikarbetets ställning idag och i framtiden och ser att publikarbete som verksamhetsmodell kommit för att stanna. Dessutom ser ateljéchefen att liknande projekt kan styras av medmänskliga värderingar. I sin intervju säger hen: ”Yleisötyön on tultava osaksi talon rutiineja myös muille osastoille. Olet [yleisötyöntekijänä] saanut myös henkilökunnan innostumaan. Tämän tyyppinen toiminta on osa nykypäivää ja taidelaitosten pitää tehdä sitä. Kohderyhmän valintaa saa ohjata se, että me olemme taidelaitos, joka saa valtion tukea, meidän ei tarvitse aina tehdä hankkeita tulojen tai myynnin arvot edellä”. (Rautakoski 2019)

För att medvetandet om liknande projekt skall bli större i allmänheten måste konstitutionerna våga satsa på det okända. För att tilltala en större mängd publik behöver tillämpade konstprojekt även hitta en kanal för sin slutprodukt, må det vara en beskrivning, undersökning eller ett konstnärligt utfall i form av en utställning, föreställning eller performans.

Inom fältet behöver kolleger vara färdiga att satsa på det okända och utmana sig själv. Ljudplaneraren kristalliserar detta i sin intervju: ”Allt sånt som utmanar det vi är vana vid behövs. Så fort teaterskapandet blir bekvämt finns det en risk att det inte slår igenom, att vi inte hittar vår publik. Önskejag gav mervärde för dem som såg utställningen, oss anställda, deltagarna och deras familjer. Vi måste egentligen breda [Svenska Teaterns] utbud för att hållas vid liv. (Lönquist 2019)

Snart tolv år i branschen har förstärkt min åsikt om att vi som jobbar med tillämpad konst behöver utveckla vår kommunikation om processen, dess inverkan och effekter. Ett sätt att börja ifrån kunde vara att öppna upp det för den egna arbetsgemenskapen och skapa

förutsättningar för kolleger att delta, utgående från sin egen expertis. Dessutom behöver projekt ha klara, uttalade målsättningar. Desto mer konkret målsättningen är, desto lättare att omfatta för den som är med för första gången. Här påstår jag att fotoutställningen som slutprodukt var en konkret målsättning och ett format som var lätt att omfatta. Även kollegerna nämner vikten av en slutprodukt för motivation: "Om vi inte skulle ha haft utställningen skulle projektet kanske ha blivit lite väl liten, kanske omotiverad? Målgruppen skulle ha blivit så liten. Utställningen var viktig för att visa resultatet till en större mängd åskådare." (Grönvall 2019). Maskplaneraren ser att fotoutställningen med tillhörande vernissage konkretiserade och kopplade projektet till ett större sammanhang, projektets effekter, ringarna på vattnet, blev synliga. "Näyttelyn avajaisissa oli mukava nähdä meidän päähenkilöt omien perheidensä kanssa, huomasi että meille kaikille oli tärkeä olla mukana avajaisissa. Tuntui tärkeältä, että avajaisissa oli teatterinjohtaja ja hallinnollinen johtaja paikalla, se oli arvokkaasti toteutettu. Avajaiset osoittaa, että työtä arvostetaan ja näyttely on osa Svenska Teaternin ohjelmaa." (Ristola 2019)

Utställningen Önskejag har fått leva vidare efter januari 2019. Utställningen var en del av Svenska Teaterns program på Konstens Natt i augusti 2019 och kommer att ställas fram på Lastenkulttuurikeskus PiiPoo under sommaren och hösten 2020. På PiiPoo kommer utställningen att inspirera barnpubliken att konkretisera sina Önskejag och att skapa sina drömbilder som ger kraft i vardagen.

Med erfarenheten i bakfickan kan jag varmt rekommendera teaterkolleger att pröva på nya arbetsmetoder för att inkludera personalen i publikarbete. Som projektledare och utvecklare hoppas jag att utställningen får fortsätta berätta om teaterns transformerande och magiska kraft till åskådaren.

Bild 9: Snusmumriken i sin drömskog Foto: Tomas Grönvall/SvT

KÄLLOR

Skriftliga källor

The American Society of Group Psychotherapy and Psychodrama 2014. What is PD. Använd 24.4.2020. <https://asgpp.org/pdf/What%20is%20PD,%20etc.pdf>

DuvTeatern 2020. Om DuvTeatern. Använd 20.1.2020. <https://duvteatern.fi/sve/om/>

Erbert, B. & Rasmusson, V. 2013. Undervisa i pedagogiskt drama. 3 red. Lund: Studentlitteratur AB.

Finländsk tesaurus- och ontologiservice 1999. Finto. Använd 03.2020. www.yso.fi/onto/yso/p11231

HelsinkiMissio 2019. Resonaarigroup. Använd 25.1.2020. <https://www.helsinkimissio.fi/resonaari/resonaarigroup>

Jussilainen, A. 2019. Yhteisö ja taide: Yhteisötaide - historiaa, määrittelyä ja käytäntöjä. Helsingfors: Taideyliopiton Teatterikorkeakoulu.

Ketonen, P. 2008. Kokemuksia psykodraaman ja tarinateatterin pedagogisesta soveltamisesta, Kohti sosiodynaamista oppimista. Helsingfors: Helsingin yliopisto.

Lavaste, S., Rautavuoma, S. & Siren, K. 2015. Avoin Näyttömö - käsikirja teatterin uudistajille. Tampere: Kulttuuri ja teatteriyhdosts Kaksikko ry.

Leppinen, N. 2019. Svenska Teatern Nyheter. Använd 17.4.2020

https://svenskateatern.fi/sv/start/article-97912-67016-nskejag-en-forvandlingslek-pa-svenska-teatern?offset_97912=27

Leppinen, N. 2014. Publikarbete är coolare än du tror - Genomförda publikarbete Svenska Teatern spelåret 2013-14. Helsingfors: Svenska Teaterns publikarbete.

Leppinen, N. 2018. Anteckningar i arbetsdagboken. Helsingfors: Privat.

MindMapping.com, 2020. Teorin bakom mindmaps. Använd 16.2.2020 <https://www.mindmapping.com/sv/teorin-bakom-mind-maps.php>

Moreno, J. 1953. Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama. u.o.:Beacon House.

Moreno, Z. 2006. The Quintessential Zerka (ed. by ToniHorvatin and Edward Schreiber).. 1 ed. New York: Routledge.

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. 1 toim. Helsinki: Blink Entertainment Oy.

Savolainen, M. 2005. Voimauttava valokuva. Använd 28.2.2019. <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>

Siren, K. & Rautavuoma, S. 2017. Avoin näyttämö 2 -kohti joustavampia rakenteita. Tampere: Kulttuuri- ja teatteriyhdistys Kaksikko ry.

Sivonen, O. & Sorjonen, H. 2015. Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus, s.l.: Cupore.

Svenska Teatern, 2019. Publikarbete. Använd februari 2020.
https://svenskateatern.fi/sv/vara_tjanster/publikarbete/

Svenska Teatern, 2019. Svenska Teatern: Repertoar. Använd 23.1.2020.
https://svenskateatern.fi/fi/ohjelmisto/i_det_stora_landskapet/

Svenska Teatern, 2020. Strategi. Helsingfors: Svenska Teatern.

Yle-uutiset. Jos voisit olla mitä tahansa, mitä olisit? - Unelmakuvissa haaveista tulee totta. Använd 3.3.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-9862039>

Önskejag utställningens gästbok, 2019. Gästbok. Helsingfors: Svenska Teatern.

Intervjukällor

Grönvall, T., 2019. *IT-stöd på Svenska Teatern* Intervju 13.5.2019.

Hietanen, M., 2019. *Attributmakare*. Intervju 5.5.2019.

Lönquist, A., 2019. *Ljudmästare* Intervju 16.5.2019.

Rautakoski, K., 2019. *Ateljéchef* Intervju 10.5.2019.

Ristola, P., 2019. *Mask - och hårdesigner* Intervju 20.5.2019.

Suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen

Olen saanut tiedot opinnäytetyönä tehtävän tutkimuksen tavoitteista ja käytännön toteutuksesta. Minulle on annettu mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä tutkimuksesta.

Olen saanut tiedot henkilötietojen käsittelystä tutkimuksessa. Minulle on luvattu, että henkilötietojani käsitellään huolellisesti ja tietoturvallisesti eikä niitä luovuteta ulkopuolisille.

Tiedän, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Voin keskeyttää tai peruuttaa osallistumiseni tutkimukseen milloin vain. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumuksen, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Paikka ja päivämäärä

Osallistun tutkimukseen: Önskejag - En gnutta teatermagi väcker drömmar till liv.

Henkilön nimi

Suostumuksen vastaanottaja

Noona Leppinen

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.